

Rózsa György - Weger Imre

HOLLAND KÖNYVTÁRAKBAN ÉS DOKUMENTÁCIÓS INTÉZMÉNYEKBEN

A FID C/3 (osztályozási) bizottság 1962. évi hágai ülészakának idején (sz ülészakáról beszámolót a oldalakon közlünk), 1962. szeptember 26. és október 3. között meglátogattunk néhány holland könyvtárat illetve dokumentációs intézményt. Ennek kapcsán olyan intézmények munkájáról is beszámolhatunk, amelyeket magyar könyvtárosküldöttség még nem tanulmányozott.

A BÉKEPALOTA KÖNYVTÁRA

A hágai Békepalota Könyvtára (Vredespaeleis Bibliotheek) nyilvános tudományos könyvtár, amely Európa egyik legjelentékenyebb nemzetközi jogi és államtudományi gyűjteményét foglalja magában. A könyvtár nyilvános jellegű, de emellett szak- és hivatali könyvtára a nemzetközi bíróságnak, az állandó nemzetközi döntőbizottságnak és a nemzetközi jogi akadémiának is. A könyvtár osztályvezetője, J.D. Korevaar (a holland FID C/3 bizottság tagja) részleteiben is megmutatta nekünk a különböző gyűjteményeket és a katalógus-hálózatot.

A katalógussal kapcsolatban érdemes megjegyezni:

Formailag az ún. leideni cédularendszert alkalmazzák, amely abból áll, hogy a cédulákat nem katalógus dobozokban helyezik el, hanem 50-100 darabot bekötnek, és egy-egy ilyen cédulaköteg szolgál katalógus dobozként. A katalóguskötegek bekötve polcra kerülnek; ugyanugy mint a könyvek, és a polcokon egymás mellett álló kötegek az állvánnyal együtt képezik a katalógus szekrényt. Több holland könyvtár alkalmazza ezt a rendszert, amely hagyományosan alakult ki. Érdeklődésünkre sem itt, sem máshol nem tudtak bővebb felvilágosítást nyújtani előnyeiről. A hagyománytiszteleten kívül más indokltsága alig lehet e rendszer alkalmazásának.

A könyvtár súlyt helyez arra, hogy beszerezze a szocialista országok irodalmát (Dr. Korevaar egyébként a szláv irodalom szakértője), mégis úgy tűnt, hogy állományukban jobban megtalálható a szocialista országokra vonat-

kozó nyugati irodalom, mint maga az eredeti forrásanyag. Ebben nyilván része van a nyelvi nehézségeknek is.

Végül megjegyezzük, hogy sem a könyvtár munkaszervezetében, sem szolgáltatásaiban nem tapasztaltunk olyan módszereket, amelyek elütnének a tudományos könyvtárakban általában használt módszerektől.

A GAZDASÁGI MINISZTERIUM KÖNYVTÁRA ÉS DOKUMENTÁCIÓS OSZTÁLYA

A Gazdasági Minisztérium Könyvtára és dokumentációs szolgálata (Bibliothek Economische Voorlichtingsdienst) egyike a legjelentékenyebb nyugati közgazdasági dokumentációs intézményeknek. Szervezetileg a Gazdasági Minisztérium osztályaként működik, ennek ellenére nyilvános könyvtár, amelynek szolgáltatásait mind belföldről, mind külföldről sokan veszik igénybe. A dokumentációs szolgálat kiadványára, az Economic Abstracts-ra a világ minden táján előfizetnek. Fontos szolgáltatása még a témafigyelő szolgálat is. (Mintegy 200 bel- és külföldi előfizetője van témaköri figyelőkartonjainak.)

A könyvtári és dokumentációs munkát a legszélesebb szakmai nyilvánosság folyamatos tájékoztatása céljából szervezték meg, ezt tükrözi feldolgozó módszerük és technikai apparátusuk is. A könyveken kívül feldolgozzák a vállalati jelentéseket, a nemzetközi gazdasági szervezetek sokszorosított jelentéseit, a statisztikákat és a beérkező teljes folyóiratirodalmat. Ennek a feldolgozó munkának az a sajátossága, hogy a katalógusba mind a könyvekről, mind a folyóiratcikkekről, mind az egyéb dokumentumokról kizárólag csak anno-tált cimleírások kerülnek. A témafigyelő szolgálat keretében a megrendelők az általuk megadott témakörből megkapják a katalógusba bekerülő cimleírások másolatát. Ehhez az szükséges, hogy a dokumentáció magas színvonalu, korszerű sokszorosító apparátussal rendelkezzen, aminek a minisztérium birtokában is van. Saját szerkesztésű gépeik lehetővé teszik a dokumentumok gyors feldolgozását és sokszorosítását. (Ennek a sokszorosító, ún. diaskopikus rendszernek a leírása megtalálható a Revue de Documentation 1949. fasc. 4-ben, a holland dokumentáció leírását és ezen belül a Gazdasági Minisztérium sokszorosító szolgálatáról pedig áttekintést ad a Nachrichten für Dokumentation 1952. évi 2. száma. Mindkét közlemény szerzője Gerda M. van Andel. A diaskopikus eljárásra vonatkozóan részletes dokumentációt hoztunk magunkkal, ez hozzáférhető az MTA Könyvtárában és a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központban.)

Mind az Economic Abstracts, mind pedig a katalógus annotált címlírásai színvonalasak, általában elégségesek ahhoz, hogy az érdeklődő szakembereket tömören tájékoztassák a feldolgozott dokumentumokról. A könyvtár vezetőhelyettesének, Van der Harst-nak felvilágosítása szerint a dokumentációs szolgálat állandó fejlődésben van, újabb és újabb belföldi illetve külföldi rendelők veszik igénybe szolgáltatásait.

A könyvtár magyar anyaga igen csekély, nem is tudnak arról, hogy például a Központi Statisztikai Hivatal idegen nyelven is megjelentet kiadványokat, és egyáltalán, hogy a magyar közgazdasági irodalomról néhány közlemény a világnyelveken is hozzáférhető. Az illetékes magyar intézményekkel azonban szívesen létesítenének kapcsolatot.

A HOLLAND KÖZPONTI DOKUMENTÁCIÓS INTÉZET (NIDER)

A hágai Holland Központi Dokumentációs Intézet (Niederlands Institut voor Documentatie en Registratuur = NIDER) a műszaki tudományokkal foglalkozik, a társadalomtudományokkal ugyyszólván egyáltalán nem, a természettudományokkal pedig csak kis mértékben. Az intézmény nem állami szerv, hanem vállalként működik, és gazdasági intézmények dotációiból illetve saját szolgáltatásainak bevételeiből tartja fenn magát. Szoros kapcsolatban áll a Szabványügyi Hivatallal, a szabványügyi dokumentációt kizárólagos joggal látja el, bevételeinek ez az egyik fő forrása. Fejlődésére jellemző, hogy a közeljövőben új, önálló épületbe költözik. Az intézet nagy teljesítményű sokszorosító apparátussal rendelkezik, például a legmodernebb xerox géppel is. A NIDER vezetője Andre van der Laan (a holland FID/C/3 bizottság tagja) készségesnek mutatkozott az esetleges cserekapcsolatok felvétele illetve kibővítése tekintetében.

(Az intézmény munkájára vonatkozó dokumentációs anyag megtalálható az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központban illetve a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központban.)

A NEMZETI (KIRÁLYI) KÖNYVTÁR

A Holland Királyi Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek), amely ugyancsak Hágában található, 1795 óta Németalföld nemzeti könyvtára. A könyvtár a nemzeti sajtótermékek gyűjtése és tárolása mellett általános tudományos könyvtári

feladatokat is ellát. Ez az intézmény a világ legtöbb tudományos nagykönyvtárához hasonlóan szintén helyhiánnyal küzd. Régi épületeit egymás után nőtte ki, és jelenleg földalatti és emeleti összekötő utjaival, több épülettömbjével együtt alkotja a tulajdonképpeni könyvtárat. Új könyvtárépületet nem terveznek, hanem – talán elsősorban hagyománytiszteletből – a régi épület körül próbálnak tovább terjeszkedni olyan formán, hogy a raktárrá vagy más könyvtári helyiséggé át nem alakítható közeli épületeket az állam kártalanítással kisajátítja, lebontja és új kiegészítő épületeket emeltet helyükbe.

Átnézve a könyvtár magyar vonatkozású anyagát, szembetűnő két témakör bő szerepeltetése. Az egyik a két világháború közötti idegen nyelvű magyar irredenta irodalom, a másik pedig az 1956-tal foglalkozó idegen nyelvű, főleg emigránsok tollából származó ellenséges kiadványok csoportja. A szocialista Magyarország életét, tudományát, kulturáját bemutató művek száma vajmi csekély. Mind a Királyi Könyvtár állományában, mind pedig az általa gondozott központi folyóirat-katalógusban megtalálható az MTA idegen nyelvű actáinak jó része. A magyar nyelvű anyag tekintetében azonban ez a könyvtár sem áll sokkal jobban, mint a Békepalotáé vagy a Gazdasági Minisztériumé. Az itt szerzett tapasztalatok is arra mutatnak, hogy egy idegen nyelvű magyar társadalomtudományi referáló folyóiratnak hasznát látná a magyar tudomány külföldi propagandája. Az ilyen vagy ilyenfajta kiadvány talán elősegítené, hogy Magyarországról, a magyar tudományról helyesebb kép alakuljon ki.

A könyvtár kezelésében lévő központi katalógus átfogja – a műszaki tudományok kivételével, amelyeknek központi katalógusa a Delfti Műszaki Egyetem Könyvtárában van – valamennyi tudomány területét. Amennyire fel tudtuk mérni, a központi katalógus színvonalas, könnyen használható. A központi katalógusnak egyébként nemcsak a tudományos intézmények, hanem gyakran, hivatalok is szolgáltatnak adatokat. A központi katalógus két részből áll, a könyvek illetve a folyóiratok katalógusából. A könyveket nyilvántartó központi katalógus tételeinek száma megközelíti a 3 milliót, a folyóirat KC-é 200 000 tétel körül mozog. A központi katalógusok nagymérvű kihasználtságát mutatja, hogy naponta mintegy 500 megkeresést kapnak.

A DELFTI MŰSZAKI EGYETEM KÖNYVTÁRA

A Delfti Műszaki Egyetem Könyvtárát (Bibliotheek Technische Hogeschool) holland kollégáink figyelmeztetése alapján kerestük fel, mivel érdeklődésünkre több helyen is azt a felvilágosítást kaptuk, hogy könyvtári műsza-

ki fejlesztést elsősorban Delftben lehet látni. Ez a műszaki fejlesztés elsősorban nem a feldolgozást (elektronikus adattároló, visszakereső gépek stb.) érinti, hanem a munkaszervezést és berendezést. A könyvtár a műegyetem területén, igen szép régi épületben működik, és annak érdekében, hogy ne bontsák meg a régi épületek harmóniáját, kívülről az épület tökéletesen beleilleszkedik a környezetbe, belülről viszont teljesen újjáalakították a modern könyvtári berendezési elvek alapján. Természetesen bizonyos adottságokkal meg kellett alkudniuk, a korszerűsítést a régi épület bizonyos mértékig korlátozta.

A könyvtár teljes újjászervezését és modernizálását mintegy 3 év alatt fogják megvalósítani. A korszerűsítést három tagú munkacsoport irányítja, amelynek tagjai között mérnök és könyvtáros egyaránt található. Megmutatták a modernizálási laboratóriumot is, ahol különböző felszereléseket, berendezéseket kísérleteznek ki (ehhez megfelelő segédszeméllyel is rendelkeznek), illetve ahol a könyvtári berendezési tárgyak prototípusait gyártják. (A könyvtár felszereléséről és berendezéséről készített fényképfelvételek az érdeklődők számára rendelkezésre állnak az MTA Könyvtárában valamint a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban) A kipróbált műszaki újításokból hármat emelnénk ki.

Az egyik az ún. bibliofon. Ennek az a lényege, hogy az olvasók a raktári számot egy, telefonhoz hasonló készüléken letárcsázzák, a tárcsázott szám automatikusan, valamilyen villamos berendezés segítségével megjelenik a megfelelő raktári részben, és a raktárkezelőt egyenesen odavezeti a könyv helyére. A könyv jelenleg a kéréstől számított 14 perc alatt érkezik az olvasószolgálathoz. Az újjáalakítás befejezésére ezt az időt 5 percre óhajtják csökkenteni. Ehhez a következő berendezést fogják alkalmazni (kísérleti példányát működésben láttuk): Matematikusok bevonásával ún. spirál könyvtovábbító - rendszert kísérleteztek ki, amelynek az a lényege, hogy a spirál-szerkezetre tett könyvet saját súlya juttatja el rendeltetési helyére. Tekintettel arra, hogy új raktárrészt is kívánnak építeni, a tervek szerint 2 spirál-továbbító fog működni. Az egyik (a nagyobbik spirál-rendszer) az olvasószolgálattól távolabb eső raktárrészben működik (a kereséseket ide ugyancsak a bibliofon útján továbbítják), a spirálon leérkező könyv futószalagra kerül, amely automatikusan átszállítja az olvasószolgálat épületében működő másik spirál-továbbítóhoz, onnan pedig a könyv a már leírt módon folytatja útját az olvasószolgálathoz. Érdeklődésünkre elmondották, hogy a spirállal történő továbbítás semmiképpen nem jár a könyv sérülésével, rongálódásával és a kötést sem viseli meg jobban az ilyen szállítás, mint bármely más mechanikai módszer.

Véleményünk szerint a könyv továbbításának ez a módja igen gyors és gazdaságos, ráadásul különösebb beruházást sem igényel.

A harmadik ujtás az automata reference-készülék. Az olvasó kényelmes karosszék mellé szerelt telefonkészülék hallgatóját leemeli és a megfelelő gomb lenyomásával a leggyakoribb tájékoztatási kérdésekre (beiratkozás, katalógusok és használatuk, a kölcsönzés stb. módja) hanglemezzre vett választ kap. A válasz kiegészítéseként kis, illusztrált füzetben azt a szemléltető anyagot is megtalálhatja, amire a válasz hivatkozik.

A könyvtár kitűnően felszerelt mikrofilm-szolgálattal, és sokszorosító apparátussal, és telex-szel rendelkezik, aminek elsősorban a műszaki központi katalógusok igénybevételekor látják hasznát. A könyvtár berendezéséhez messzemenően felhasználták a különböző fémszerkezeteket, például a katalógus szekrények és az olvasószolgálati felszerelések is főleg alumínium és más fémek felhasználásával készültek. A kölcsönzési munkákat is gépesítették.

TANULSÁGOK

A holland könyvtári és dokumentációs intézmények munkájának még ily rövid időtartamu tanulmányozása is mindenekelőtt azzal a tapasztalattal szolgált számunkra, hogy a kisebb nyugati országok szakmai tevékenységét érdemes nagyobb figyelemmel kísérnünk. A holland kollégákkal folytatott beszélgetésekből az derült ki, hogy a könyvtári, valamint dokumentációs munka Hollandiában megfelelő gazdasági és társadalmi megbecsülésben részesül. A könyvtárak és dokumentációs szervezetek jól el vannak látva technikai felszerelésekkel. Sokszorosító berendezésekre szinte mindenhol igen sokat áldoznak, abból a megfontolásból kiindulva, hogy e befektetések a szolgáltatások változatosságával, gyorsabb és szélesebb körű terjesztésével megtérülnek. Magától értetődőnek tartják az olyan gépek használatát, mint a telex, xerox stb. A feldolgozás terén igen figyelemre méltó a Gazdasági Minisztérium dokumentációs szolgálatának az a felfogása, hogy a katalógusba pusztán cimleírás nem kerülhet be, mert ez a szakembernek nem elegendő. Ennek következtében az annotált cimleírásoknak nagy jelentőséget tulajdonítanak, és felhasználásukban a katalógusnak sajátos műfaját valósítják meg.

Végül megállapíthatjuk, hogy a munkaszervezet, a katalógusok tekintetében, valamint a könyvtárosok és dokumentációs szakemberek felkészültségében kiálljuk velük az összehasonlítást.